

NOTATKA

z posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu

Data posiedzenia: 14 maja 2013 r.

Nr posiedzenia: 44

Posiedzeniu przewodniczyli: przewodniczący komisji senator Grzegorz Czelej oraz zastępca przewodniczącego komisji senator Andrzej Grzyb.

Porządek posiedzenia: 1. Gwary a współczesny język polski.

- W posiedzeniu uczestniczyli: – senatorowie członkowie komisji: Ryszard Bonisławski, Grzegorz Czelej, Mieczysław Gil, Andrzej Grzyb, Andżelika Możdżanowska, Andrzej Person, Sławomir Preiss, Aleksander Świeykowski,
- wicemarszałek Maria Pańczyk-Pozdziej oraz senatorowie Stanisław Hodorowicz i Kazimierz Kleina,
- zaproszeni goście:
- Rada Języka Polskiego przy Prezydium PAN:
    - przewodniczący prof. Andrzej Markowski,
  - Instytut Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego:
    - prof. Stanisław Dubisz,
    - Sylwia Jastrzębska,
  - Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie:
    - prof. Jadwiga Wronicz,
    - prof. Anna Tyrpa,
  - Uniwersytet im. Karola Wielkiego w Bydgoszczy:
    - kierownik Pracowni Polszczyzny i Kultury Regionalnej prof. Maria Pająkowska-Kensik,
  - Instytut Sławistyki PAN w Krakowie:
    - dr Bożena Cząstka-Szymon,
  - Zakład Dialektologii Uniwersytetu Gdańskiego:
    - dr Justyna Pomierska,
  - Zakład Dialektologii PAN:
    - adiunkt Katarzyna Sobolewska,
  - Towarzystwo Kultury Języka Polskiego:
    - prezes prof. Józef Porayski-Pomsta,
  - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego:
    - naczelnik wydziału w Departamencie Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej Anna Wotlińska,
    - starszy specjalista w Departamencie Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej Sylwia Szepietowska-Szewczuk,
    - główny specjalista w Departamencie Narodowych Instytucji Kultury Dorota Ząbkowska,
  - Ministerstwo Edukacji Narodowej:
    - główny specjalista w Departamencie Szans Edukacyjnych Krystyna Pałysa-Stańczak,
    - radca ministra w Departamencie Kształcenia Ogólnego i Wychowania Grażyna Płoszajska,

- Biuro Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego:
  - specjalista ds. edukacji Lucyna Radziwińska,
  - Szymon Radziwiński,
- Kociewskie Stowarzyszenie Edukacji i Kultury „Ognisko”:
  - prezes Grzegorz Oller.

Przebieg posiedzenia:

Ad 1. Wprowadzenie do dyskusji na temat relacji pomiędzy współczesną polszczyzną a gwarami stanowiły referaty wygłoszone przez prof. Andrzeja Markowskiego: „Miejsce gwar ludowych wśród odmian polszczyzny” oraz prof. Stanisława Dubisza: „Rola gwar w historii języka polskiego”. Profesor Andrzej Markowski przypomniał, czym są gwara i dialekt ludowy. Wyjaśnił, że gwara ludową definiuje się jako mowę ludności wiejskiej, ograniczoną do niewielkiego obszaru, zwykle kilku lub kilkunastu wsi. Dialekt ludowy zaś to odmiana języka mówionego, używana na ograniczonym terytorium przez określoną grupę czy warstwę społeczną, odróżniająca się od innych odmian języka pewnymi cechami fonetycznymi, gramatycznymi i słownikowymi. Profesor Andrzej Markowski zwrócił uwagę na szybkie przeobrażanie się gwar, które od 80, 90 lat przestały być językiem zawodowym i oficjalnym, a w znacznej mierze także językiem artystycznym. Zmiany szły w dwóch kierunkach: wewnątrz- i zewnątrzjęzykowym. Zmiany o podłożu wewnątrzjęzykowym polegały na stopniowym rozbijaniu systemu gwarowego, tj. na usuwaniu z gwar elementów najbardziej odbiegających od języka ogólnego, np. tzw. mazurzenia, czyli wymawiania głosek sz, cz, dz, jako s, c, dz. Zmiany zewnątrzjęzykowe polegały na ograniczeniu używania gwar do kontaktów rodzinnych i sąsiedzkich, relacji o charakterze nieoficjalnym. Tym zmianom sprzyjał fakt, że gwary ludowe nie cieszyły się nigdy prestiżem społecznym wśród grup społecznych innych niż chłopci, a osoby używające gwar były często traktowane jako mówiące gorszym językiem. Zdaniem prof. Andrzeja Markowskiego, wszystko to sprawiło, że kilkadziesiąt lat temu przewidywano całkowity zanik gwar ludowych. Przewodniczący Rady Języka Polskiego zauważył, że przewidywania te jednak się nie sprawdziły. Po roku 1989 na wielu terenach odżyła potrzeba odbudowy więzi lokalnych, wyrażająca się w idei „małych ojczyzn”. Te więzi są m.in. tworzone przez uświadamianie sobie odrębności językowej własnego regionu, co powoduje chęć powrotu do gwary ludowej używanej na danym terenie. Organizacje społeczne i kulturalne w różnych regionach Polski starają się dbać o gwary swoich „małych ojczyzn”. Ma to oparcie w ustawie o języku polskim z 1999 r., której art. 3 pkt 1 ust. 4 stanowi: „Ochrona języka polskiego polega, w szczególności, na upowszechnianiu szacunku dla regionalizmów i gwar, a także na przeciwdziałaniu ich zanikowi”. Profesor Andrzej Markowski podkreślił, że Rada Języka Polskiego w pełni popiera wszelkie takie działania.

Prof. Stanisław Dubisz przedstawił historię polszczyzny od czasów najdawniejszych aż po współczesne. Zwrócił uwagę, że w dziejach języka polskiego zakres społecznego użytkowania gwar i dialektów był znacznie większy niż współcześnie. Przez pierwsze 500 lat państwowości polskiej wszyscy użytkownicy polszczyzny posługiwali się gwarami, które były podstawowym sposobem komunikowania się. Już od XVI w. podstawowym środkiem komunikacyjnym w polszczyźnie nie są jednak dialekty i gwary, ale język ogólny, literacki. Dialekty i gwary stały się gorszym sposobem komunikowania się. Posługiwali się nimi ludzie niewykształceni, nienależący do elity.

W czasie dyskusji prof. Jadwiga Wronicz poruszyła problem niskiej pozycji gwar w Polsce. Podkreśliła, że sytuacja gwar w naszym kraju różni się od sytuacji dialektów w innych państwach. Zdaniem prof. Jadwigi Wronicz, wynika to m.in. z dziedzictwa szlacheckiego, polegającego na pielęgnowaniu i przekazywaniu przez ludzi przyznających się do szlactwa, a potem do inteligencji, zwłaszcza po utracie przez Polskę niepodległości, nieskażonej formy polszczyzny jako jedynej tworzącej wspólnotowego i jedynej więzi narodu rozbitego na 3 rozbiory. Wszystko, co tę polszczyznę zakłócało, zagrażało jej – zarówno wtrącenia z innych języków, jak i wtrącenia ludowe – było piętnowane. Według prof. Jadwigi Wronicz, sytuacja ta powoduje, że dzisiaj mówienie gwarą dalej kompromituje i jest przyczyną niskiej pozycji gwar.

Wicemarszałek Senatu Maria Pańczyk-Pozdziej podniosła kwestię nadania mowie śląskiej statusu języka regionalnego. Podkreśliła, że zwolennicy stworzenia języka śląskiego nie biorą pod uwagę opinii językoznawców, którzy są przeciwni uznaniu śląszczyzny za język regionalny, uznając, że nie spełnia ona kryteriów języka regionalnego. Wicemarszałek pytała, który z 13 podstawowych śląskich dialektów ma być językiem śląskim. Poinformowała, że również wśród społeczności śląskiej nie ma na to przyzwolenia. Zwróciła przy tym uwagę, że powoływanie się na język kaszubski nie jest

właściwe, ponieważ Kaszubi zgodzili się na kompromis i na język regionalny wybrali gwary środkowych Kaszub. Wicemarszałek zaapelowała, aby nie tylko dyskutować na ten temat, ale również podjąć konkretne działania ze względu na niebezpieczne tendencje w tej sprawie.

W czasie dyskusji podkreślono, że kultywowanie gwar danego regionu, dbanie o ich rozwój zawsze powinno się opierać na rzetelnym, wykorzystującym przesłanki naukowe przedstawianiu stosunku tych gwar do polszczyzny ogólnej, na widzeniu w gwarze lokalnej odmiany języka polskiego, a nie na przeciwstawianiu tej gwary polszczyźnie i próbach wyodrębnienia jej z naszego języka etnicznego.

Opracowano w BPS, BKS